

VRANOV LET V SVOBODO

Mednarodni dan prijateljstva v zavezništvu na Geossu

Avgusta 1944 je iz delavskega taborišča v Ožbaltu pri Mariboru pobegnilo več kot sto vojnih ujetnikov. Ujetniki, ki so bili z Nove Zelandije, iz Avstralije, Anglije, Francije in drugod, so bili zavezniški vojaki, ki jih je nemška vojska zajela na vzhodnih in jugovzhodnih frontah. Ubežniki so iz Ožbalta do Semiča prepešali 250 kilometrov, iz Semiča pa so z zavezniškim letalom odleteli v Bari in se srečno vrnili domov.

Knjiga »Vranov let v svobodo«

Zgodbo je v knjigi *Vranov let v svobodo* (vran v enem dnevu preleti 250 km) opisal še živi udeleženec akcije, Ralph Churches. Knjiga je bila v razširjenem obsegu leta 2000 prevedena tudi v slovenski jezik. Vsebuje namreč tudi dogodke, ki so se dogajali po drugi svetovni vojni, do leta 2000. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je na podlagi tega resničnega dogodka nastal celo igrano-dokumentarni film, v katerem je nastopalo kar nekaj udeležencev pobega. Zadnje srečanje ubežnikov, ki pa v knjigi ni navedeno, je bilo leta 2005 v Ožbaltu, in to skupaj z zanimivo kulturno prireditvijo, o kateri obstaja tudi videoposnetek.

Slovenski projekt Vranov let in Mednarodna pot prijateljstva (E-Vran)

Med raziskovanjem udeležbe Slovenije pri mednarodnih prizadevanjih za osvoboditev izpod okupatorskih sil v drugi svetovni vojni je zgodbo povsem naključno odkril Eduard Vedernjak. Oblikoval je slovenski projekt *Vranov let*, katerega temeljni del je njegovo še nastajajoče avtorsko delo, in sicer spominska pot Mednarodna pot prijateljstva – *Vranov let v svobodo* (oznaka na poti je E-Vran).

Mednarodna spominska pot E-Vran je pravzaprav pot ubežnikov iz leta 1944, ki pa že dobiva potrditve in strokovne temelje ter mednarodno razsežnost. Eduard Vedernjak je tudi posredni organizator večine dogodkov na tej poti. Pri tem mu pomagajo oz. so mu pomagali sodelavci in informatorji: znameniti kartograf Vili Kos (legendarni partizan na širšem območju Geossa, Litije in Zasavja), Lado Pohar (nedavno umrli prevajalec knjige *Vranov let v svobodo*), Tone Kropušek (partizanski kurir), Franc Črešnjar (neposredni udeleženec reševalne operacije, ki je umrl kmalu po začetku projekta) in Jože Gašparič (predsednik Zveze borcev Ruše in sedanjí vodja projekta *Vranov let*).

V širšem pomenu projekt *Vranov let* vpeljuje praznovanje Mednarodnega dneva prijateljstva na Geossu (praznuje se v začetku septembra), ki temelji na omenjeni resnični zgodbi iz druge svetovne vojne. Na letošnjem dogodku, ki bo 14. septembra 2013, prvič pričakujejo mednarodno udeležbo.

Evropski projekt Mednarodni dan prijateljstva v zavezništvu na Geossu

Ko je Eduard Vedernjak leta 2007 začel zbirati sodelavce za projekt *Vranov let*, je ob obisku Geossa k sodelovanju pritegnil

direktorico Družinskega gledališča Kolenc, etnologinjo Anko Kolenc, ki je predlagala organizacijo dogodka Mednarodni dan prijateljstva v zavezništvu na Geossu – *Vranov let v svobodo*. Dogodek naj bi postal tradicionalen in naj bi temeljil na pomembnih mednarodnih dogodkih in dejanjih iz druge svetovne vojne, posvečen pa bi bil veličini dejanj takratnega civilnega prebivalstva, ki je v tem pobegu sodelovalo. Tako je bila 20. oktobra 2008 že prva poskusna prireditev. Že naslednje leto, ob 65-letnici pobega, pa smo v Sloveniji prvič praznovali Mednarodni dan prijateljstva, ki smo mu dodali tudi pohod po spominski poti, tokrat v nasprotni smeri kot leta 1944, in sicer od Hotiča (ob Savi) na Vače. Mednarodni dnevi prijateljstva so se vrstili vse do leta 2012, vendar zaradi pomanjkanja sredstev brez mednarodne udeležbe, čeprav je bila ta predvidena v opisu prireditve. Oktobra 2012 je bil na pobudo Anke Kolenc prijavljen še evropski projekt z istim imenom – Mednarodni dan prijateljstva v zavezništvu na Geossu (akronim *Vranov let*), ki mu je program Evropa za državljane odobril finančna sredstva za izvedbo leta 2013, s čimer je omogočena izvedba dogodka z mednarodno udeležbo, s tujimi partnerji, ki pri nastajanju projekta ves čas sodelujejo. Projekt, ki sicer temelji na junaški zgodbi vojnih ujetnikov, se posveča tudi vidiku, da bi bilo brez številnih srčnih in junaških slovenskih prebivalcev, ki so s svojo neverjetno človeškostjo in plemenitostjo tvegali svoja življenja, vse zaman. In to ne le za »svoje ljudi«, temveč tudi za pripadnike drugih narodov, katerim so med potjo nudili hrano in namestitve. V zgodbi o *Vranovem letu* je Družinsko gledališče Kolenc pozornost posvetilo predvsem obnašanju civilnega prebivalstva v najtežjih vojnih časih, v letu 1944.

Edini slovenski partner v projektu je Društvo Geoss, ki je – čeprav je bil pobudnik projekta Družinsko gledališče Kolenc – ves čas osrednji organizator projekta. V sodelovanju z omenjenim Društvom in s petimi evropskimi partnerji se bo v projektu obujalo primere dobrih praks. Projekt bo potekal v dveh fazah, v prvi fazi bodo člani Družinskega gledališča Kolenc obiskali partnerske organizacije, s katerimi bodo iskali in obravnavali podobne zgodbe in primere humanih praks, s katerimi so se reševale tragedije v drugi svetovni vojni. Ker Družinsko gledališče Kolenc poučuje oz. izobražuje s pomočjo doživljanja umetnosti in narave, bodo za primere, ki bodo predstavljeni na zaključni prireditvi z mednarodno udeležbo, 14. septembra 2013 na Geossu, poiskali tudi primerno umetniško izrazno sredstvo. Francosko gledališče Mata-Malam bo na primer v gledališki uprizoritvi predstavilo zgodbo Etty Hillesum, ki jo je opisala v dnevniku *Pretrgano življenje*. Zgodba predstavlja mlado judovsko dekle, soočeno z grozotami holokavsta.

V drugi fazi se bodo udeleženci na zaključni prireditvi na Geossu udeležili tudi pohoda po mednarodni spominski poti in drugih prireditvah, ki bodo – nekatere prej, druge pozneje – organizirane tudi na drugih točkah poti E-Vran ter bodo skupaj z evropski-

* Miha Novak, dodiplomski študent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Zavežiška 5, E-naslov: nov.miha@gmail.com; Anka Kolenc, univ. dipl. etnol. in kult. antrop., prof. slov. jezika in književnosti, E-naslov: dgkolenc@gmail.com

mi partnerji predstavili vsak svojo zgodbo. Z obujanjem dobrih praks bodo tako pletli trajnostno mednarodno prijateljstvo in obujali razmislek o vrednotah in dejanjih, ki v najtežjih okoliščinah spodbujajo solidarnost in humanost. Takšno aktivno spominjanje bi ob sočasnem doživljanju umetnosti in narave lahko počasi preraslo v gibanje humanosti, plemenitosti, spoštovanja različnosti, srčnosti, povezanosti in skupnih ciljev za boljšo prihodnost.

Spominjanje na žrtve druge svetovne vojne z namenom, da se podobne grozote nikoli več ne bi ponovile, je gotovo izrednega pomena. Druga svetovna vojna je del naše zgodovine, vendar pa, ker se zgodovina z nami rada poigra – najprej kot tragedija in potem kot farsa – je še zlasti pomembno promoviranje dejanj, ki so v najtežjih časih izstopala po svoji humanosti, srčnosti in sočutju med narodi.

Dogodek, ki je temelj evropskega projekta Mednarodni dnevi prijateljstva v zavezništvu na Geossu – Vranov let v svobodo, se je zgodil v Sloveniji, vanj je bilo vključenih 106 vojnih ujetnikov. Opis danes 96-letnega Ralpa Churchesa je napisan iz hvaležnosti do partizanov in slovenskih ljudi in predstavlja videnje pogumnega človeka, pripravljenega tudi umreti, da bi lahko pomagal sočloveku, čeprav druge narodnosti in socialnega položaja.

V svoji knjigi je Ralph Churches zapisal: »Nobeno življenje ni bilo izgubljeno, kar je verjetno najbolj uspešen pobeg v drugi svetovni vojni.« O Slovencih je menil, da so majhen narod velikih dejanj. Ubežnikom so Britanci šele po dolgih letih dovolili javno spregovoriti o pobegu iz nemškega taborišča. Ampak niti, ki jih včasih splete življenje, niso mogle zabrisati sledi osvoboditve vojnih ujetnikov. Tako je tudi Eduardu Vedernjaku prišla v roke prava, resnična zgodba.

Program Evropa za državljane, ki poteka od leta 2007, je zasnovan z namenom razvijanja občutka skupne evropske identitete, medsebojnega razumevanja in podpore pri gradnji povezane Evrope. Ne glede na te kategorije so aktivnosti projekta Vranov let v svobodo lahko poduk v nesebičnosti, povezanosti in prijateljstvu, močnejšem od smrti.

Ralph Churches je leta 1998 na srečanju ob pomniku v spomin na osvoboditev zavezniških ujetnikov pri Ožbaltu projekt Vranov let pospremil z naslednjimi besedami: »Čuvajte tovarišstvo in prijateljstvo kot najvišjo vrednoto. Žal je tako na tem svetu, da tovarišstvo, prijateljstvo in ljubezen v medčloveških odnosih postajajo redkost.«

